

De broedvogels van de Wite en Swarte Brekken in 2009

Romke Kleefstra

Broedvogels van de Wite en Swarte Brekken in 2009

Romke Kleefstra

SOVON-inventarisatierapport 2009/31
Staatsbosbeheer projectcode 3473
Dit rapport is opgesteld van
Staatsbosbeheer, regio Noord

Colofon

© SOVON Vogelonderzoek Nederland 2009

ISSN 1382-6255

Dit rapport is samengesteld in opdracht van de Staatsbosbeheer regio Noord, contactpersoon Hans Boll.

Tekst: Romke Kleefstra

Gegevensbewerking, tabellen, figuren en verspreidingskaarten: Jeroen Nienhuis, Dries Oomen & Romke Kleefstra

Lay-out: Romke Kleefstra & Peter Eekelder

Foto's voorzijde: Jochum Kole (Gele Kwikstaart) & Romke Kleefstra (poldertje Kop Sângeast, riet in Anjewiel)

Wijze van citeren: Kleefstra R. 2009. Broedvogels van de Wite en Swarte Brekken in 2009. SOVON-inventarisatierapport 2009/31. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOVON en de opdrachtgevers.

SOVON Vogelonderzoek Nederland

Rijksstraatweg 178

6573 DG Beek-Ubbergen

Tel: 024-6848111

Fax: 024-6848122

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Dankwoord	4
1. Inleiding	5
2. Gebied	6
2.1. Ligging en oppervlakte onderzoeksgebied	6
2.2. Korte kenschets	6
2.3. Internationaal belangrijk vogelgebied	6
3. Materiaal en methode	8
3.1. Doel van de kartering	8
3.2. Methode	8
3.3. Veldwerk	8
3.4. Databewerking	8
3.5. Weersomstandigheden	9
4. Resultaten	10
4.1. Soorten en aantallen	10
4.2. Resultaten in relatie tot de kartering in 2002	10
4.3. Soortbesprekingen	11
5. Evaluatie	14
5.1. Weidevogels	14
5.2. Moerasvogels	14
5.3. Monitoring	15
6. Literatuur	16
Bijlage 1. Verspreidingskaarten van integraal gekarteerde broedvogels	

Samenvatting

In het voorjaar van 2009 werd een deel (140,7 ha) van het beheerobject Wite en Swarte Brekken (Witte en Zwarte Brekken) gekarteerd op broedvogels. Het gaat met name om deelgebieden langs de rand van dit Natura 2000-gebied; de centrale eilanden en moerasgebied De Staten bleven buiten schot, omdat deze al door vrijwilligers worden geïnventariseerd.

Aan de te karteren gebieden werden vijf ochtend- en twee avond/nachtbezoeken gebracht. In totaal werden 46 uur en 55 minuten geïnvesteerd, wat neerkomt op 20 minuten per hectare. Er werden 52 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan 38 integraal werden gekarteerd. Van de gekarteerde soorten staan er negen op de Rode Lijst, te weten Roerdomp, Zomertaling, Slobeend, Grutto, Tureluur, Koekoek, Graspieper, Gele Kwikstaart en Snor. Eerder werd het gebied van de Wite en Swarte Brekken integraal gekarteerd in 2002, maar toen ging het om een veel groter gebied (304 ha). Dat bemoeilijkt het maken van een vergelijking tussen beide karteringen, ook omdat het aantal hectares die in beide jaren werden geïnventariseerd en waarover een vergelijking getrokken kan worden 'slechts'

107,9 ha betreft. Die vergelijking laat vooral voor de weidevogels een afname zien. Algemene weidevogels als Kievit, Grutto en Tureluur werden alle in kleinere getale vastgesteld of ontbraken geheel. De Scholekster is nagenoeg verdwenen. De enige weidevogel die het in deze terreinen goed lijkt te doen is de Gele Kwikstaart. Bijzonder succesvol zijn soorten die het ook landelijk goed doen, zoals Grauwe Gans, Krakeend, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en Rietzanger. De laatste drie zijn broedvogels van drogere ruigten. Soorten van nattere rietlanden laten geen toename zien, afgezien van de Kleine Karekiet die iets talrijker was dan in 2002. Met name voor deze categorie soorten zou in het Zuidwest-Friese merengebied, en een gebied als de Wite en Swarte Brekken in het bijzonder, broedgebied ontwikkeld mogen worden à la De Staten.

Dankwoord

Voor het aandraagen van informatie worden de Staatsbosbeheer-medewerkers Sjoerd Bakker, Hans Boll en Harm van der Wal bedankt. De inventarisatievrijwilligers Wiebe Elsinga, Henk Ligthart en Henk Osinga droegen overzichten aan van aantallen broedvogels in de afgelopen jaren.

1. Inleiding

In opdracht van Staatsbosbeheer regio Noord werd een deel van het beheerobject Wite en Swarte Brekken in het voorjaar van 2009 voor de tweede maal integraal geïnventariseerd op broedvogels. De kartering werd uitgevoerd door de samensteller van

dit rapport, werkzaam bij de vereniging SOVON Vogelonderzoek Nederland. In dit rapport worden de inventarisatieresultaten uit 2009 beschreven en vergeleken met de gebiedsinventarisatie die plaatsvond in 2002.

Zomerpolder Wâldfeart, 4 mei 2009 (foto: Romke Kleefstra)

2. Gebied

2.1. Ligging en oppervlakte onderzoeksgebied

De Wite en Swarte Brekken maakt onderdeel uit van het Zuidwest-Friese merengebied. De verspreid liggende eigendommen van Staatsbosbeheer die tot het beheerobject gerekend worden, liggen in de gemeenten Wymbritseradeel en Sneek, globaal tussen de stad Sneek en de dorpen Langweer en Heeg (figuur 1). De totale oppervlakte van de geïnventariseerde terreindelen bedraagt 140,7 ha.

2.2. Korte kenschets

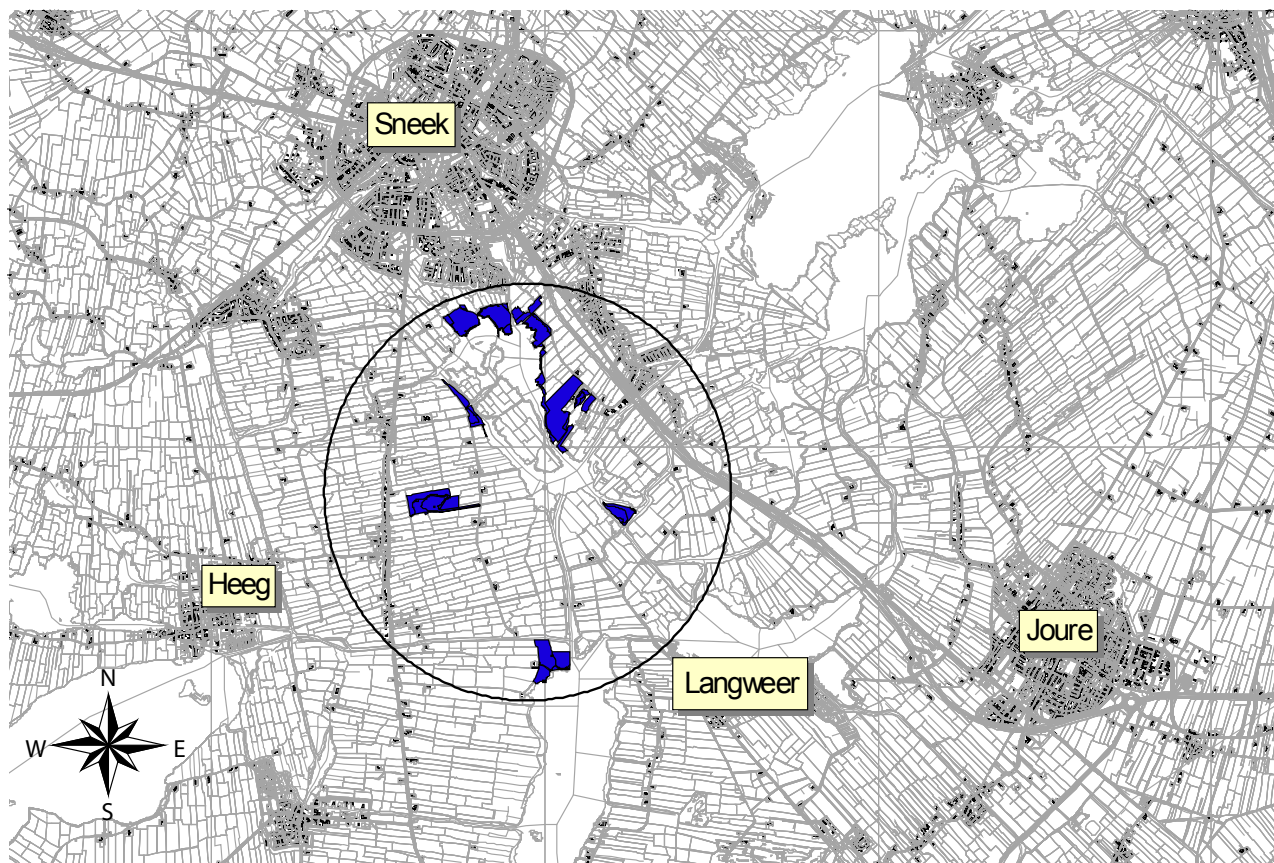
Voor gedetailleerde, uitgebreide beschrijvingen van de onderzochte terreinen wordt verwezen naar Altenburg (1986), Wymenga & Altenburg (1995) en Kleefstra (2002). Grofweg zijn ze op te delen in enerzijds zomerpolders en moerasgebied. De deelgebieden Draeisleat, Wâldfeart, Broeresleat, Grutte Westpolder en Kop Sângeast (figuur 2) bestaan voor een groot gedeelte uit graslanden die

vanaf 1 november inunderen met boezemwater en bij aanvang van de inventarisaties net weer drooggevallen zijn, ofwel zomerpolders. Al deze gebieden worden omzoomd met rietoevers, waarbij de Grutte Westpolder enkele voormalige boezemlanden herbergt die tegenwoordig uit natte rietlanden bestaan.

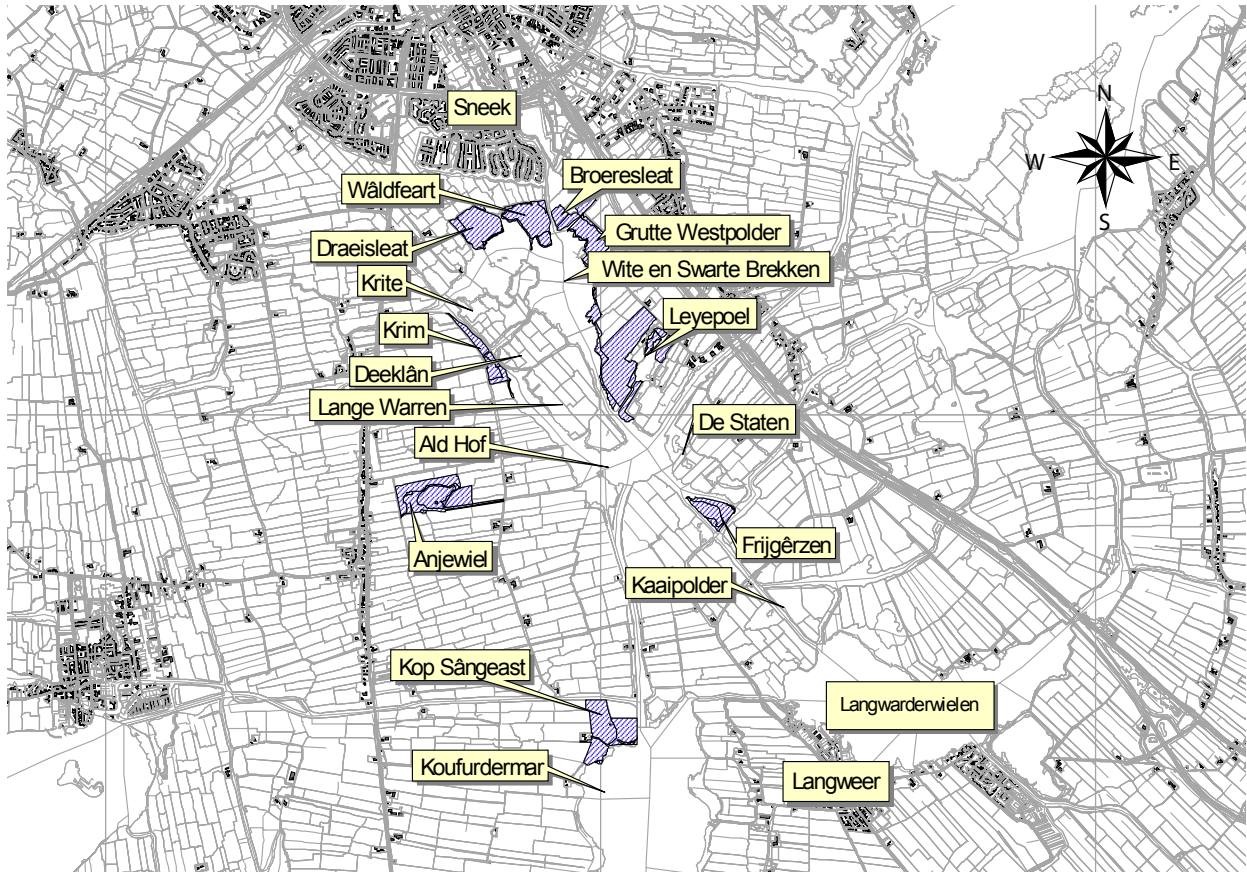
De deelgebieden Anjewiel, Krim, Leyepoel en Frjemdlân bestaan grotendeels uit vochtige tot natte rietlanden en open water. Een deel van dit rietland wordt gemaaid (Krim). Rond het Anjewiel en bij de Leyepoel liggen ook nog enkele, jaarrond bemalen graslanden die onderdeel uitmaakten van de kartering.

2.3. Internationaal belangrijk vogelgebied

Het gebied van de Wite en Swarte Brekken maakt onderdeel uit van het Natura 2000-netwerk. Daarvoor selecteert het zich met een aantal soorten niet-broedvogels die het gebied gebruiken als rustgebied

Figuur 1. Ligging van de geïnventariseerde terreinen van het beheerobject Wite en Swarte Brekken.

Figuur 2. Toponiemenkaart van de Wite en Swarte Brekken e.o.

(slaap- en pleisterplaatsen). Voor de volgende soorten zijn instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd: Kleine Rietgans, Kolgans, Brandgans, Smient, Krakeend, Wintertaling,

Slobeend, Kemphaan en Grutto. Voor broedvogels zijn geen instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd.

Winterbeeld van de Wite en Swarte Brekken met Kolganzen, Stormmeeuwen en Kokmeeuwen op de ondergelopen graslanden van de centrale eilanden (13 november 2008). Foto: Anja Cervencl.

3. Materiaal en methode

3.1. Doel van de kartering

De kartering vond plaats in het kader van de ornithologische basiskarteringen, die periodiek in de terreinen van Staatsbosbeheer worden uitgevoerd. Het vastleggen van de verspreiding en de aantallen van broedvogels geeft inzicht in aantalsontwikkelingen en effecten van het gevoerde beheer. De uitgevoerde basiskartering had tot doel daarvoor een volledig beeld te krijgen van de Rode Lijstsoorten (Hustings *et al.* 2004) en, in de terminologie van SOVON, zeldzame soorten (LSB/Z; van Dijk *et al.* 2004) en schaarse broedvogels (BMP/B; van Dijk 2004).

3.2. Methode

Bij de verzameling en interpretatie van de veldgegevens werd gewerkt conform de richtlijnen van de SOVON BMP-handleiding (van Dijk 2004). In het veld werd gewerkt met topografische kaarten met een schaal van 1:10.000. De hierop gemaakte notities werden na de inventarisatie verwerkt op aparte soortkaarten, welke na beëindiging van het veldseizoen werden geïnterpreteerd.

3.3. Veldwerk

Er werden vijf vroege ochtendbezoeken aan het gebied gebracht (tabel 1). In de vroege ochtenduren ging daarbij aandacht uit naar moerasvogels (vooral rond zonsopgang actief) en later op de ochtend weidevogels. Ook werd telkens op een ander punt gestart, zodat vrijwel alle gebiedsdelen in de vroege ochtend zijn bezocht. Voor schemer- en nachttactieve soorten (o.a. Roerdomp) werden twee nachtbezoeken gebracht. In totaal werden 46 uur en 55 minuten geïnvesteerd, wat neerkomt op 20 minuten per hectare. Dit is bijna tweemaal zoveel als in 2002 (10,4 min/ha, Kleefstra 2002). Toen werd bijna het

gehele object (304 ha) geïnventariseerd, ofwel grote aaneengesloten gebiedsdelen. Dit kost veel minder tijd dan wanneer relatief kleine, versplinterde inventarisatie-eenheden geïnventariseerd moeten worden.

3.4. Databewerking

Geïnterpreteerde soortkaarten zijn gedigitaliseerd in GIS, waarbij in principe het centrum van een territorium de stip op de stippenkaart vormt (zie bijlage), tenzij een nestvondstanders uitwijst. Wanneer in ieder jaar exact hetzelfde gebied geïnventariseerd wordt, is een vergelijking snel getrokken. In het geval van de broedvogelkarteringen van de Wite en Swarte Brekken geldt dat de begrenzing en het aantal hectares van het onderzochte gebied in 2009 (140,7 ha) sterk afweek van dat in 2002 (304 ha). Dat bemoeilijkt het maken van vergelijkingen. Daarom is in GIS berekend hoeveel territoria er in de onderzoeksjaren 2002 en 2009 zaten in die terreindelen die in beide jaren zijn onderzocht. De oppervlakte van deze terreinen bij elkaar bedraagt 107,9 ha.

De terreinen die buiten schot bleven, zijn de centrale eilanden Krite, Deeklân en Lange Warren en het moerasgebied De Staten. Deze gebieden worden door vrijwilligers geïnventariseerd als BMP-proefvlakken. Helaas is de inventarisatie van de centrale eilanden onvolledig door het ontbreken van een aantalsopgave van de Grauwe Gans, terwijl aan De Staten maar vier ochtendbezoeken werden gebracht, waardoor de inventarisatie niet voldoet aan BMP-richtlijnen is.

Tabel 1. Tijdsinvestering in de Wite en Swarte Brekken in 2009 (N = nachtronde).

Ronde	Datum	Begin	Eind	Totaal	Telomstandigheden
1	01 april	7:45	14:50	7:05	bew 1/8, temp. 12C, wind O3, droog, deels mist
2	20 april	5:40	12:45	7:05	bew 2/8, temp. 17C, wind NO2, droog
3	04 mei	5:30	11:50	6:20	bew 5/8, temp. 13C, wind W4, droog
N	22 mei	21:45	1:45	4:00	bew 6/8, temp. 12C, wind W3, droog
4	24 mei	4:30	13:15	8:45	bew 1/8, temp. 18C, wind NW2, droog
5	26 juni	4:10	6:10	2:00	bew 7/8, temp. 19C, wind O3, droog
	29 juni	4:10	10:35	6:25	bew 2/8, temp. 25C, wind N2, droog
N	30 juni	0:05	4:05	4:00	bew 7/8, temp. 13C, wind NO3, droog
5	30 juni	4:15	5:30	1:15	bew 7/8, temp. 21C, wind NO3, droog

Figuur 3. Overzicht van terreinen in de Wite en Swarte Brekken die zowel in 2002 als 2009 integraal gekarteerd zijn en op basis waarvan aantalsontwikkelingen zijn berekend.

3.5. Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperatuur zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt, zeker bij vogels, ook af bij hoge temperaturen. Vandaar een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen van 2009 aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 2 zijn enkele variabelen samengevat.

Maart

Maart 2009 was een tamelijk rustige en zonnige maand met een gemiddelde temperatuur van 6,1° C, duidelijk boven de 5,6° C van het langjarig gemiddelde. De gemiddelde windsnelheid lag onder het langjarig gemiddelde, stormen ontbraken en slechts op enkele dagen stond langs de kust een harde wind. De neerslag lag iets onder het langjarig gemiddelde. Het aantal etmalen met nachtvorst was normaal: 2-8 dagen in het westen, 8-11 dagen in het

oosten. Strengere vorst ontbrak overal.

April

April 2009 kan worden gekenschetst als een warme en droge voorjaarsmaand. Het landelijk gemiddelde was het op een na hoogste sinds de start van de metingen in 1706; alleen april 2007 was nog zachter. Koele dagen kwamen niet voor en nachtvorst bleef in het grootste deel van het land tot vijf of minder nachten. Alleen in het oosten kwam het kwik nog 5-7 nachten onder de nul graden. Het neerslagpatroon was opmerkelijk variabel, waarbij het in het noorden extreem droog (5-15 mm) was. Grote delen van het noorden (en westen) van het land kenden een hoeveelheid zonuren die ruim boven het gemiddelde lag.

Mei

Mei 2009 was een warme en natte maand. Dat laatste gaat met name ook op voor het noorden van het land, waar de maandsom veelal tussen de 65 en de 125 mm lag. Met een gemiddelde van onder de 12 graden bleef het noorden wat achter bij de rest van het land. De meeste zonuren werden in de kuststrook geregistreerd. Nachtvorst bleef beperkt tot een enkele plek in het oosten van het land.

Juni

Juni 2009 was een tamelijk warme en zonnige maand. Net als in de voorafgaande maanden waren de verschillen in het neerslagpatroon groot. Daarbij was het o.a. opvallend droog (max. 45 mm neerslag) in grote delen van Friesland. De zon scheen traditiegetrouw het meest langs de kust. Tropische dagen kwamen niet voor.

Juli

Zomermaand juli verliep in 2009 over het algemeen warm en zonnig. De hoeveelheid neerslag in delen van het noordwesten steken onder de 70 mm. Het noordoosten bleef met gemiddelde waarden tot 17,5° C iets bij achter bij de rest van het land. Tengevolge van de verschillende depressies die veelal van de Noordzee ons land bereikten lag de gemiddelde windsnelheid duidelijk boven het gemiddelde. Lokaal werden hierbij soms zware windstoten gemeld.

Tabel 2. Enkele weersvariabelen (Nederlands gemiddelde) in de periode maart-juli 2009, op basis van het KNMI. ref. staat voor de referentie waarden (langjarig gemiddelde).

	Gem. temp °C	Ref	Neerslag in mm	Ref	Zonneschijn in %	Ref	Wind (m/s)	Ref
Maart	6,1	5,6	53	65	41	31	4,8	5,4
April	11,7	8,0	22	44	54	39	3,8	4,9
Mei	13,5	12,3	67	57	51	43	4,8	4,5
Juni	15,4	14,9	55	71	50	38	4	4,4
Juli	18,0	17,1	100	70	48	40	4,7	4,3

4. Resultaten

4.1. Soorten en aantallen

In de Wite en Swarte Brekken werden in het voorjaar van 2009 52 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan 38 integraal werden gekarteerd (tabel 3). Algemene soorten die niet werden gekarteerd, maar wel tot broeden kwamen in het gebied zijn: Wilde Eend, Soepeend, Fazant, Meerkoet, Witte Kwikstaart, Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees en Vink. Van de gekarteerde soorten staan er negen op de Rode Lijst, te weten Roerdomp, Zomertaling, Slobeend, Grutto, Tureluur, Koekoek, Graspieper, Gele Kwikstaart en Snor.

In tabel 3 worden de aantallen territoria onderverdeeld in wat binnen de Staatsbosbeheer-begrenzing werd vastgesteld en net daarbuiten. Het aantal binnen de begrenzing wordt in bijlage 1 in de kop van de verspreidingskaarten vermeld. De kaarten laten evenwel ook de territoria net buiten de begrenzing zien, waarmee het totale aantal stippen per verspreidingskaart overeenkomt met het totaal in tabel 3.

4.2. Resultaten in relatie tot de kartering in 2002

Zoals in § 3.4 reeds wordt aangegeven zijn de karteringen van 2002 en 2009 moeilijk met elkaar te

vergelijken, omdat het geïnventariseerde gebied in beide jaren sterk verschilt. De vergelijking in tabel 4 berust slechts op 107,9 ha. In 2009 is, wegens beperkt kateringsbudget het door vrijwilligers geïnventariseerde gebied, buiten de opdracht gehouden.

In het 'vergelijkingsgebied' werden iets meer soorten vastgesteld dan in 2002. Destijds ging het om 32 soorten, nu om 36. 'Nieuw' in de lijst zijn Kolgans, Grauwe Gans, Grote Canadese Gans, Zomertaling, Waterhoen, Holenduif, Koekoek, Heggenmus, Zanglijster, Zwartkop en Zwarte Kraai. Daar staat tegenover dat Wintertaling, Tafeleend, Kwartel, Waterral, Scholekster en Kneu niet meer werden vastgesteld binnen de gebiedsdelen die onderling vergeleken worden.

Opvallend zijn de positieve aantalsontwikkelingen van Grauwe Gans, Krakeend, Gele Kwikstaart, Blauwborst en Rietzanger, die alle veel talrijker zijn geworden. Met name weidevogels (Kievit, Grutto en Tureluur) laten een afname zien.

Tabel 3. Vastgestelde soorten en aantallen territoria in de Wite en Swarte Brekken (140,7 ha) in 2009 binnen de begrenzing van de gekarteerde terreinen en net daarbuiten. Rode Lijstsoorten zijn vet weergegeven.

soort	SBB	niet-SBB	soort	SBB	niet-SBB
Fuut	11	3	Tureluur	4	1
Roerdomp	2	0	Holenduif	1	0
Knobbelzwaan	1	0	Koekoek	1	0
Kolgans	1	1	Graspieper	4	1
Grauwe Gans	77	4	Gele Kwikstaart	15	4
Canadese Gans	2	0	Heggenmus	1	0
Nijlgans	5	1	Blauwborst	17	1
Bergeend	7	0	Zanglijster	1	0
Krakeend	29	1	Sprinkhaanzanger	12	2
Zomertaling	1	0	Snor	3	0
Slobeend	1	0	Rietzanger	168	19
Kuifeend	2	0	Bosrietzanger	6	2
Bruine Kiekendief	7	0	Kleine Karekiet	118	2
Buizerd	1	0	Grasmus	0	1
Waterral	1	0	Tuinfluter	3	1
Waterhoen	1	0	Zwartkop	2	1
Scholekster	1	1	Baardman	4	0
Kievit	11	4	Pimpelmees	0	1
Grutto	4	9	Zwarte Kraai	2	1
Wulp	1	0	Rietgors	67	3

Tabel 4. Vergelijking tussen het aantal territoria tijdens de integrale karteringen van een deel van de Wite en Swarte Brekken (107,9 ha) in 2002 en 2009.

soort	2002	2009	soort	2002	2009
Fuut	6	10	Wulp	1	1
Roerdomp	1	2	Tureluur	6	4
Knobbelzwaan	2	1	Holenduif	0	1
Kolgans	0	1	Koekoek	0	1
Grauwe Gans	0	73	Graspieper	1	2
Canadese Gans	0	2	Gele Kwikstaart	2	13
Nijlgans	1	5	Heggenmus	0	1
Bergeend	2	6	Blauwborst	3	16
Krakeend	5	28	Zanglijster	0	1
Wintertaling	1	0	Sprinkhaanzanger	5	9
Zomertaling	0	1	Snor	2	3
Slobeend	2	1	Rietzanger	100	152
Tafeleend	1	0	Bosrietzanger	3	5
Kuifeend	2	2	Kleine Karekiet	95	111
Bruine Kiekendief	4	6	Grasmus	1	0
Buizerd	2	1	Tuinfluitier	+	3
Kwartel	1	0	Zwartkop	0	2
Waterral	2	0	Baardman	2	4
Waterhoen	0	1	Zwarte Kraai	0	2
Scholekster	1	0	Kneu	1	0
Kievit	13	10	Rietgors	63	62
Grutto	9	3			

4.3. Soortbesprekingen

In de soortbesprekingen wordt ingegaan op de aard van de gemaakte waarnemingen, broedhabitat, broedsuccessen en aantalsontwikkeling. Wanneer er wat betreft deze onderwerpen niets valt te melden behalve algemene zaken, wordt een soort niet besproken. Bij een aantal soorten wordt de aantalsontwikkeling die met de kartering is vastgesteld vergeleken met een trendindex op basis van inventarisaties in vaste proefvlakken (plots). Voor deze indexen zijn de inventarisatiegegevens van de centrale eilanden (H. Lighthart, H. Osinga), Grutte Westpolder en Leyepoel (beide W. Elsinga) gebruikt.

ROERDOMP: 2 territoria

In de Grutte Westpolder en de Kop Sângeast werden territoria van Roerdompen vastgesteld. In het eerstgenoemde gebied liet de soort zich tijdens de nachtronde op 22 mei horen. In de Kop Sângeast werd op 20 april een foeragerend individu opgepest in plasdrasse ruigte, waarna hier op 4 mei een roepende vogel werd gehoord. Op beide plekken gaat het om natte, overjarige rietlanden. Elders in het beheerobject, in Staatsbosbeheer-eigendommen die niet in de integrale kartering waren opgenomen, werden geen territoria vastgesteld. Even daarbuiten wel, in rietland aan de Zoolsloot richting Jutrijp.

KOLGANS: 1 territorium

In de oever van de Grutte Westpolder werd tweemaal een paartje Kolganzen gezien. Dit is voldoende om van een territorium te spreken. Of het paartje een broedpoging heeft ondernomen is onduidelijk. Gelijksortige waarnemingen werden gemaakt van een paartje nabij de Kop Sângeast, maar dit was net buiten Staatsbosbeheergebied. Sjoerd Bakker stelde nog een territorium vast in De Staten. Ook in 2002 berustten territoria zich op solitaire, weinig broedverdachte paartjes.

GRAUWE GANS: 77 territoria

In 2002 ging het in het hele beheerobject (304 ha) om twee territoria van twee weinig broedverdachte paren in De Staten. In 2009 werden in het te karteren gebied van 140,7 ha 77 territoria vastgesteld en nog vier vlak daarbuiten. Elders in het beheerobject werden alleen al in De Staten 164 territoria vastgesteld, vrijwel geheel op basis van nestvondsten. Op de centrale eilanden werd de soort niet gekarteerd, maar daar gaat het om minstens 50 paar. Het totale aantal territoria voor het gehele beheerobject Wite en Swarte Brekken bedraagt daarmee anno 2009 minstens 295 territoria.

In vergelijking met 2002 is dat een toename die iedere verwachting vermoedelijk overtreft, vooral wanneer we de resultaten van de kartering van het Snitsermar (Sneekermeer) en de Terkaplesterpuollen

(Terkapelster Poelen) ernaast leggen (Kleefstra 2009a&b), waarmee de Wite en Swarte Brekken een ecologische eenheid vormen in het centrale merengebied van Fryslân. Met de karteringen in deze gebieden en de aanvullende resultaten van BMP-inventarisaties door vrijwilligers komt het vastgestelde aantal territoria op 940, waarmee een aantalsschatting van 1000 paar voor het gehele centrale merengebied (Terkaplesterpuollen, Snitsermar, Wite en Swarte Brekken) reëel is. Ter vergelijking: tijdens de karteringen in 2002 waren de drie gebieden tezamen goed voor amper 50 territoria (Kleefstra 2004).

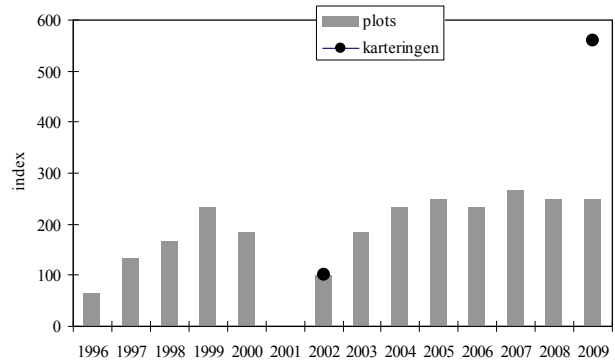
In De Staten werden nesten opgezocht en werden eieren geprikt en in olie gedompeld teneinde het uitkomstpercentage te verminderen. Hiermee werden 164 nesten gevonden met gemiddeld 5,9 ei per nest (gegevens S. Bakker). Daarnaast werd het gebied met een hekwerkje afgeschermd van aangrenzend boerenland, waardoor het heen en weer pendelen van gezinnen onmogelijk werd gemaakt. Hoezeer dit alles van invloed is geweest op uitkomstpercentages, jongenoverleving en het uiteindelijke broedsucces is onduidelijk. Op aangrenzend grasland zou minder vraatschade zijn vastgesteld (S. Bakker, *pers.med.*). Wat het broedsucces van de paren in het gekarteerde gebied is geweest, is ook onduidelijk. Paren van het Frjemdlân en de Grutte Westpolder zochten vermoedelijk elders geschikt opgroei habitat (o.a. centrale eilanden?), wat het waarnemen van gezinnen bemoeilijkt. Op 24 mei werden evenwel verdeeld over Draeisleat en Grutte Westpolder negen gezinnen gespot met in totaal 28 grote jongen. Binnen het gekarteerde gebied is dat aantal jongen gelijk aan dat 35% van de paren tenminste één jongen groot brengt. Voor het hele object bedraagt het bijna 10%. In acht nemende dat gezinnen gemist zijn, van de centrale eilanden gegevens ontbreken en De Staten onherroepelijk ook jongen heeft opgeleverd, zal het percentage hoger liggen (>10%). Dat is voldoende om de productie aan jongen in het gehele beheerobject op peil te houden (van der Jeugd *et al.* 2006), waarmee het effect van het prikken en in olie dompelen van eieren op de populatie van de Wite en Swarte Brekken verwaarloosbaar is.

GROTE CANADESE GANS: 2 territoria

Binnen de te karteren terreinen werden twee territoria van de Grote Canadese Gans vastgesteld. Daarbuiten stelden vrijwilligers nog zeven territoria vast, verdeeld over De Staten (4 terr.) en de centrale eilanden (3 terr.). Daarmee komt het totaal van het gehele beheerobject op negen territoria, een toename ten opzichte van de twee territoria in 2002 (Kleefstra 2002).

KRAKEEND: 29 territoria

In het gekarteerde deel van beheerobject Wite en Swarte Brekken is de Kraakeend één van de

Figuur 4. Trendindex van de Kraakeend in de Wite en Swarte Brekken op basis van plots in vergelijking tot de vastgestelde aantallen tijdens de karteringen in 2002 en 2009, waarbij 2002 op 100 is gesteld.

meest succesvolle soorten (tabel 4). De soort is talrijk aanwezig in rietrijke oevers en in wat ruigere graslandvegetaties. In figuur 4 wordt deze aantalsontwikkeling vergeleken met die binnen jaarlijks geïnventariseerde steekproefgebieden (plots) en daarin laat de soort een minder sterke toename zien.

BRUINE KIEKENDIEF: 7 territoria

Aan de bezetting van de Bruine Kiekendief in het beheerobject Wite en Swarte Brekken is vrij weinig veranderd ten opzichte van 2002. In de tussenliggende jaren zit er weldegelijk variatie in waar paren zich vestigen, maar het totale aantal blijft redelijk op peil. In het te karteren gebied werden zeven territoria vastgesteld. Daarbuiten stelden vrijwilligers nog een territorium vast op de centrale eilanden en twee territoria in De Staten, waarmee het totaal voor het hele beheerobject op zeker tien komt (negen in 2002).

Het gemiddelde legbegin kwam uit op 25 april (N=3) en het gemiddelde aantal eieren per nest bedroeg 4,3 (N=3, spreiding 3-5). Het gemiddelde aantal uitgevlogen jongen per paar bedroeg slechts 1,4 (N=5). Van de vijf nesten met jongen mislukten er twee door toedoen van mensen. In een nest in Draeisleat werden vijf forse pullen weggemaakt, terwijl in De Staten twee jongen dood naast het nest werden gevonden (met gebroken nekken, weggetrapt in vegetatie, opvallende padvorming naar het nest). Van de succesvolle paren werden in totaal vijf jongen geringd (2 ♂, 3 ♀).

GRUTTO: 4 territoria

Wanneer de karteringen van 2002 en 2009 onderling vergeleken worden (tabel 4), dan is er nog slechts een derde over van wat er in 2002 aan Grutto's in de geïnventariseerde gebieden zat. Of dat voor het hele beheerobject het geval is, is maar de vraag, omdat het aantal Grutto's op de centrale eilanden in 2009 (19) weinig verschilde van 2002 (21). In de gekarteerde

gebieden ontbrak de soort in de Kop Sângeast, de graslanden bij de Leyepoelen en in de Grutte Westpolder. Op de laatste twee plekken verdween de soort vlak na de vorige kartering (gegevens W. Elsinga). Ondanks dat in Kleefstra (2002) ruimschoots aandacht uitging naar de afnemende dichtheden van weidevogels is niet geheel duidelijk waarom deze gebieden volledig onbezet raakten, aangezien ze op het oog nog geschikt lijken. Opvallend is de concentratie broedparen in de Broeresloot, net buiten Staatsbosbeheer-terrein.

GELE KWIKSTAART: 15 territoria

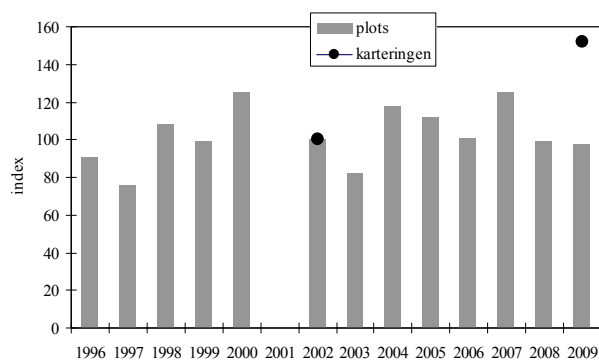
In de gekarteerde terreinen laat de Gele Kwikstaart een opvallende toename zien (tabel 4). Hoewel dat niet het geval is op de centrale eilanden, waar de aantallen door de bank genomen stabiel zijn, sluit de toename aan op provinciale ontwikkelingen (Nijland 2009). De soort heeft de kleine zomerpolders in het gebied (Draeisleat, Wâldfeart, Grutte Westpolder) alle bezet en vestigt zich inmiddels ook in de jaarrond bemalen graslanden bij de Leyepoel.

BLAUWBORST: 17 territoria

De Blauwborst is één van de soorten die binnen het gekarteerde terrein een sterke toename laat zien (tabel 4). Vreemd genoeg wordt een dergelijke toename en hoge bezetting niet vastgesteld in andere terreindelen binnen het beheerobject, zoals op de centrale eilanden en in De Staten. Het is niet onwaarschijnlijk dat de soort hier wordt onderschat. De Blauwborst bezet inmiddels tal van plekken met meerdere territoria waar hij in 2002 nog ontbrak, zoals Draeisleat, Wâldfeart, Grutte Westpolder, Leyepoel en Kop Sângeast.

RIETZANGER: 168 territoria

De vorige kartering in 2002 liet reeds zien hoeveel talrijker de Rietzanger was rond de Wite en Swarte Brekken in vergelijking tot de aantallen in 1985. Er werden toen 178 territoria (304 ha) vastgesteld en

Figuur 5. Trendindex van de Rietzanger in de Wite en Swarte Brekken op basis van plots in vergelijking tot de vastgestelde aantallen tijdens de karteringen in 2002 en 2009, waarbij 2002 op 100 is gesteld.

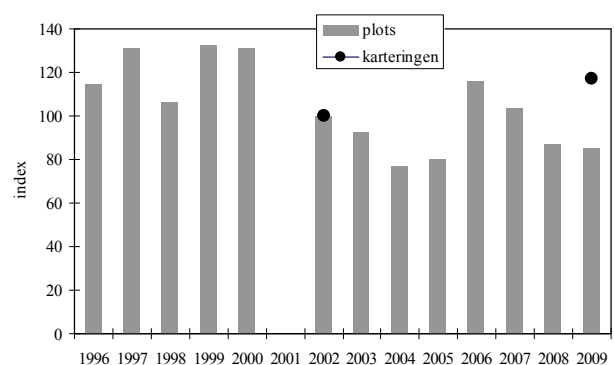
nog 19 net daarbuiten (Kleefstra 2002) tegenover 60-75 in 1985 (excl. Kop Sângeast en Kaeipolder; Altenburg 1986). De resultaten in 2009 overtreffen dat ruimschoots, want hoewel meer dan de helft minder aan hectares geïnventariseerd werd, lag het aantal territoria zowaar getalsmatig bijna even hoog (168, plus nog 19 net buiten de begrenzing). Ook de vergelijking in tabel 4 laat een forse toename zien, die vreemd genoeg niet overeenkomt met de trend binnen jaarlijks geïnventariseerde plots (figuur 5). In die plots is de soort door de bank genomen stabiel in aantal.

KLEINE KAREKIET: 118 territoria

In tegenstelling tot landelijke ontwikkelingen nam de Kleine Karekiet in het gebied van de Wite en Swarte Brekken af in de periode tussen de karteringen in 1985 (Altenburg 1986) en 2002 (Kleefstra 2002). Afname van vitale, natte rietzomen in het Friese merengebied, met name als gevolg van een tegennatuurlijk waterpeilregime, leek daar debet aan te zijn. Hiermee nam geschikt broedhabitat in omvang af (o.a. Claassen 2008). Ten opzichte van 2002 doet de soort het iets beter (tabel 4). Toch lijken de aantallen – op basis van de jaarlijkse inventarisatiegegevens van vrijwilligers – al lange tijd op eenzelfde niveau te fluctueren (figuur 6). In het aanbod van geschikt broedhabitat lijkt sinds 2002 nagenoeg weinig tot niets veranderd.

BAARDMAN: 4 territoria

Binnen het integraal gekarteerde deel van het beheerobject werden vier territoria van de Baardman vastgesteld. Daarbuiten werden ook nog twee territoria vastgesteld in De Staten. Daarmee ligt het totaal voor de Wite en Swarte Brekken als geheel op minstens zes territoria, wat ten opzichte van 2002 een verdubbeling is. Alle territoria werden vastgesteld in natte rietzomen met hoog, vitaal overjarig riet.

Figuur 6. Trendindex van de Kleine Karekiet in de Wite en Swarte Brekken op basis van plots in vergelijking tot de vastgestelde aantallen tijdens de karteringen in 2002 en 2009, waarbij 2002 op 100 is gesteld.

5. Evaluatie

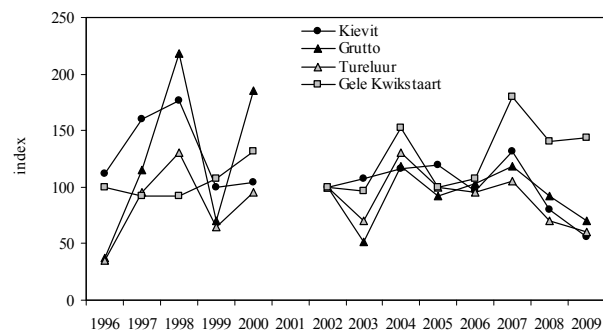
In 2002 werd vrijwel het gehele (304 ha) beheerobject Wite en Swarte Brekken geïnventariseerd op broedvogels, terwijl in 2009 om budgettaire redenen, slechts een deel (140,7 ha) werd onderzocht, waarvan 107,9 ha beide jaren werd gekarteerd. Zoals reeds aangegeven in § 3.4 en § 4.2 maakt dat het vrijwel onmogelijk tot een grondige evaluatie te komen op basis van de resultaten. Dat geldt in het bijzonder voor weidevogels, omdat de centrale eilanden (grootste oppervlak aaneengesloten graslandgebied) in de kartering buiten schot bleven. Tot op zekere hoogte geldt het ook voor de moerasvogels, omdat De Staten als belangrijkste moerasgebied binnen de beheereenheid niet in de kartering werd betrokken. Van de centrale eilanden zijn evenwel BMP-gegevens voorhanden. Voor De Staten ontbreken die.

5.1. Weidevogels

De graslanden binnen het gekarteerde deel van de Wite en Swarte Brekken lijken nog slechts van geringe betekenis te zijn voor weidevogels. Het gaat dan om kleine zomerpolders als Draeisleat, Wâldfeart, Grutte Westpolder en Kop Sângeast. Algemene weidevogels als Kievit, Grutto en Tureluur werden alle in kleinere getale vastgesteld of ontbraken geheel. De Scholekster is nagenoeg verdwenen. De enige weidevogel die het in deze terreinen goed lijkt te doen is de Gele Kwikstaart. Dat zou ook gezegd kunnen worden van de Krakeend, ware het niet dat deze in het gebied meer een broedvogel van de oeverzones lijkt te zijn.

Vraag is of de trendmatige ontwikkeling zich verhoudt tot de aantalsontwikkeling op de centrale eilanden en in de Grutte Westpolder op basis van jaarlijkse inventarisaties (figuur 7). Die jaarlijkse inventarisaties van Kievit, Grutto, Tureluur en Gele Kwikstaart laten in eerste instantie een opmerkelijke correlatie zien. Daarnaast liggen de aantallen voor de steltlopers inderdaad lager dan 2002, hoewel de mate waarin, per soort verschilt. Zo is de afname van de Grutto in de gekarteerde gebieden veel sterker dan in de jaarlijks geïnventariseerde plots, terwijl voor de Kievit het tegenovergestelde het geval is. Ook in de plots laat de Gele Kwikstaart een toename zien, maar die is veel minder sterk dan daarbuiten. De sterke toename van de soort in de kartering zegt meer over de ontwikkeling in de kleine zomerpolders dan over die in het beheerobject in zijn geheel.

Opgemerkt moet worden dat de geschetste trend een korte termijntrend is (1996-2009); op langere termijn zal zich een veel negatievere ontwikkeling

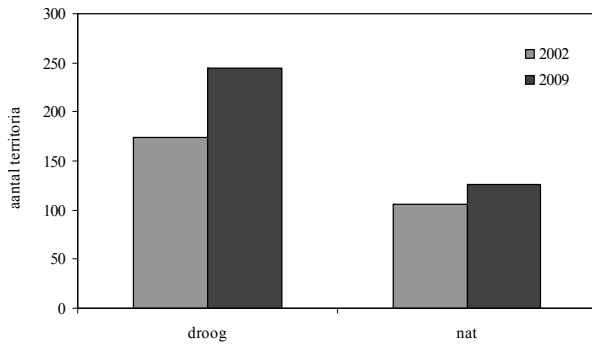

Figuur 7. Trendindex van vier weidevogelsoorten in de Wite en Swarte Brekken op basis van jaarlijkse inventarisaties van de centrale eilanden en de Grutte Westpolder (gegevens W. Elsinga, H. Lighthart en H. Osinga).

aftekenen, zoals zich in 2002 al aftekende in de dichtheden van weidevogels in zomerpolders ten opzichte van de inventarisaties in 1985 (Kleefstra 2002).

5.2. Moerasvogels

In Kleefstra (2002) staat reeds beschreven dat het gebied van de Wite en Swarte Brekken binnen het Zuidwest-Friese merengebied van belang is voor moerasvogels. Met ‘vermoeraste’ boezemlanden als Grutte Westpolder en Frjemdlân en vochtige tot natte moerasgebieden als De Staten, Anjewiel en De Krim beschikt het gebied over relatief veel rietlanden. Naar aanleiding van de kartering in 2002 werd al beschreven dat moerasvogels onder druk staan door het wegwijnen van rietzomen en het beperkte aandeel nat rietmoeras. Daar is in feite geen verandering in gekomen. Hoewel het gros van de moerasvogels in het gekarteerde gebied een toename liet zien, blijft het van belang dat er voor moerasvogels geschikt, nat leefgebied ontwikkeld wordt, conform Kleefstra (2002) en Wymenga & Altenburg (1985). Een voortreffelijk voorbeeld daarvan is De Staten. Behoeftte aan meer nat rietmoeras laat ook de vergelijking tussen de karteringen in 2002 en 2009 zien (tabel 4). Deze is vereenvoudigd in figuur 8. Soorten van drogere rietruigten (Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Bosrietzanger en Rietgors) laten gezamenlijk een toename van 40,2% zien, terwijl dit bij de soorten van nattere rietlanden (Roerdomp, Bruine Kiekendief, Waterral, Snor, Kleine Karekiet en Baardman) ‘slechts’ 18,9% bedraagt, hetgeen eigenlijk vrijwel geheel op het conto van de Kleine

Figuur 8. Vergelijking in het totale aantal territoria van broedvogels van droge rietruigten (*Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Bosrietzanger en Rietgors*) en natte rietmoerassen (*Roerdomp, Bruine Kiekendief, Waterral, Snor, Kleine Karekiet en Baardman*).

Karekiet komt. De Grauwe Gans is als meest succesvolle broedvogel van het gebied niet in deze vergelijking opgenomen. De soort bezet zo'n beetje alle natte (riet)ruigten die in het gebied te vinden zijn. Of de soort op de centrale eilanden inmiddels ook in weilanden broedt, zoals dat het geval is in de eilandpolders van de Terkaplesterpuollen (Kleefstra 2009b) is onduidelijk.

5.3. Monitoring

Jaarlijks wordt een groot deel van het beheerobject Wite en Swarte Brekken geïnventariseerd op broedvogels. Om de monitoring te waarborgen en verbeteren worden hier kort enkele deelgebieden behandeld.

Zo wordt het gebied Anjewiel sinds 2007 als BMP-proefvlak geïnventariseerd. Het is opgenomen in het landelijke meetnet en kan naadloos worden opgenomen in een eventueel provinciaal moerasvogelmeetnet. De centrale eilanden vormen al sinds halverwege jaren negentig een BMP-proefvlak in het kader van het Weidevogelmeetnet Friesland, maar daar is na het voorjaar van 2009 een einde aan gekomen nu de vaste inventarisatievrijwilligers stoppen. Het zou zeer de moeite waard zijn nieuwe vrijwilligers voor de eilanden te vinden. Grutte Westpolder en Leyepoel worden ook jaarlijks geïnventariseerd met de BMP-methode, maar de resultaten hiervan zijn tot op heden niet aangedragen voor en opgenomen in het BMP. Het verdient aanbeveling dit alsnog te doen, zodat beide gebieden als proefvlakken met terugwerkende kracht kunnen worden opgenomen in het landelijke meetnet en eventueel als onderdeel van het provinciale moerasvogelmeetnet. De Staten wordt jaarlijks bezocht en volgens de BMP-methode geïnventariseerd, maar niet alle soorten worden jaarlijks geïnventariseerd en het aantal bezoeken ligt doorgaans onder de norm. Het gebied is van belang als 'nieuw' moerasgebied en om de ontwikkeling ervan te volgen zou het de moeite waard zijn om het jaarlijks volgens de standaardmethoden te inventariseren op alle soorten. Tot slot is ook de Kaaiopolder sinds enkele jaren opgenomen in het Weidevogelmeetnet Friesland. Voor de overige deelgebieden is het van belang in ieder geval LSB-soorten te monitoren.

Riet in de oever van zomerpolder Wâldfeart, 4 mei 2009
(foto: Romke Kleefstra)

6. Literatuur

ALTENBURG W. 1986. De Wite en Swarte Brekken. FFF-rapport 21. Fryske feriening foar Fjildbiology, Leeuwarden.

BIJLSMA R.G. 2007. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2006. De Takkeling 15 (1): 7-38.

CLAASSEN T. 2008. Historisch overzicht van het peilbeheer van de Friese boezem in relatie tot ecosysteem- en waterkwaliteit. Twirre 19: 74-83.

VAN DIJK A.J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

VAN DIJK A.J., BOELE A., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K. & PLATE C.L. 2008. Broedvogels in Nederland in 2006. SOVON-monitoringrapport 2008/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

VAN DIJK A.J., HUSTINGS F. & VAN DER WEIDE M. 2004. handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

HUSTINGS F., BORGGREVE C., VAN TURNHOUT C. & THISSEN J. 2004. Basisrapport voor de Rode Lijst volgens Nederlandse en IUCN-criteria. SOVON-onderzoeksrapport 2004/13. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

VAN DER JEUGD H.P., VOSLAMBER B., VAN TURNHOUT C., SIERDSEMA H., FEIGE N., NIENHUIS J. & KOFFIJBERG

K. 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? SOVON-onderzoeksrapport 2006/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

KLEEFSTRA R. 2002. Broedvogels van de Wite en Swarte Brekken in 2002. SOVON-inventarisatierapport 2002/20. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

KLEEFSTRA R. 2004. Boezemland, zomerpolders en moeras, de broedvogels van het Centrale merengebied van Fryslân. Twirre 15: 49-55.

KLEEFSTRA R. 2009A. Broedvogels van het Snitsermar in 2009. SOVON-inventarisatierapport 2009/30. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

KLEEFSTRA R. 2009B. Broedvogels van de Terkaplesterpuollen in 2009. SOVON-inventarisatierapport 2009/29. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

NIJLAND F. 2009. Weidevogelmeetnet Friesland, verslag 2008. Publicatie Bureau N, nr. 33. WMF, Leeuwarden.

WYMENGA E. & ALTENBURG W. 1995. Beheersplan voor het natuurreservaat Wite en Swarte Brekken. A&W-rapport 99. Altenburg & Wymenga/ Staatsbosbeheer regio Friesland-Zuid, Veenwouden/ Heerenveen.

Wintertafereel in het gebied van de Wite en Swarte Brekken: het vertrek van Kol- en Brandganzen in de vroege ochtend (13 november 2009). Foto: Anja Cervencl.

Bijlage 1. Verspreidingskaarten van integraal gekarteerde broedvogels

SOVON Vogelonderzoek Nederland

Rijksstraatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen
T (024) 684 81 11
F (024) 684 81 22

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

In het voorjaar van 2009 werd een deel (140,7 ha) van het beheerobject Witte en Zwarte Brekken (Witte en Zwarte Brekken) gekarteerd op broedvogels. Het gaat met name om de gebieden langs de rand van dit Natura 2000-gebied; de centrale eilanden en moerasgebied De Staten bleven buiten schot, omdat deze al door vrijwilligers worden geïnventariseerd.

Er werden 52 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan 38 integraal werden gekarteerd. Van de gekarteerde soorten staan er negen op de Rode Lijst, te weten Roerdomp, Zomertaling, Slobeend, Grutto, Tureluur, Koekoek, Graspieper, Gele Kwikstaart en Snor.